

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

University of Oxford,
Harris Manchester College
CRIC (Centre for the Resolution of Intractable Conflict)

Demokrasi güvenlik dengesinin ölçüsünün kaçması, hukuk sisteminin güven telkin etmiyor olması yabancı sermaye için tedirgin edici durumlar. Türkiye Batı tipi demokratik ve liberal pazar kurgusundan taviz verirse bir istikrar adası olarak görülmek yerine risk havzası olarak algılanır ve bu da bugün kullandığımız bir çok kaynağın tükenmesi demektir.

◆ **Son dönemlerde, özellikle Suriye ve Ortadoğu merkezli belirsizlikler veya gelişmeler neticesinde dış politika konuları ekonomi gündemini de belirleyici oluyor. Rusya'nın ambargosu, İran'a uygulanan yaptırımların kalkması, güneyimizde yaşananlar sonucunda daralan ihracat potansiyeli... Siz bütün bu gelişmeleri nasıl yorumluyorsunuz?**

Türkiye'nin kendi iç yapısı, yakın çevresi ve küresel sistemden yansıyan dalgalanmalar neticesinde içine girdiği bir ekonomik olumsuzluk sürecinden bahsedebiliriz. Esasen hala dünya üzerinde büyüme beklentisi yüksek ülkelerden birisi olarak sayılıyor ancak işimiz hiç kolay değil. Öncelikle tüm dünyayı saran bir İslamcı radikalizm korkusu ve güvenlik paranoyası var. Terör eylemleri küresel psikolojiyi oldukça olumsuz etkiliyor. İnsanlar evlerine çekilmekten, seyahat, eğlence, alışveriş vs. alışkanlıklarını değiştirmekten başka bir yol görmüyorlar. Küresel "Yeni Normalimiz" bu! Bu psikolojinin en direk yansıması da ekonomik alana sirayet ediyor doğal olarak. Yakın çevremizden ve özellikle Rusya ile ilişkilerimizden kaynaklanan sorunlar da bu gelişmenin tuzu biberi niteliğinde. Özellikle turizm, inşaat gibi alanlarda sıkıntı yaratabilecek bir durum bu. Bizim çok fazla kontrol edebileceğimiz gelişmeler değil bunlar ancak kendi iç siyasetimizle ilgili bölüm var ki onun düzenlemesi halinde fırsatlar doğması bile mümkün. Demokrasi güvenlik dengesinin ölçüsünün kaçması, hukuk sisteminin güven telkin etmiyor olması

Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmanın kendi içerisinde hukuki sorunları var. Hukuk sisteminin güren telkin etmiyor olması, yabancı sermaye için tedirgin edici

yabancı sermaye için tedirgin edici durumlar. Unutmamak lazım, Türkiye enerji zengini bir ülke değil. Batı tipi demokratik ve liberal pazar kurgusundan taviz verirse bir istikrar adası olarak görülmek yerine risk havzası olarak algılanır ve bu da bugün kullandığımız bir çok kaynağın tükenmesi demektir.

◆ **Ortadoğu'da dengeleri takip etmek, gitgide zorlaşıyor. Son durum nedir? Türkiye ve bölgedeki ülkeler hangi pozisyonu koruyor?**

Ortadoğu'da hem ulusal, hem bölgesel, hem de küresel düzlemde ciddi kırılmalar var. 1990'ların başlarında başlayan dalgalanma bugün artık tsunamiye dönüşmüş durumda. Büyük Ortadoğu

projesi olarak arz edilen değişim talebi bambaşka bir noktaya evrildi. Arap Baharı bir karakış ortamı yarattı. Suriye, Irak, Yemen gibi ülkeler bölünme riski taşıyor. Bölgede kabaca 4 fay hattı tanımlayabiliriz. Bunlardan ilki devletler arası rekabettir ve bölgesel güç olma hevesindeki tüm ülkeler arasında savaş riski her zaman vardır. İran, Suudi Arabistan, İsrail, Türkiye, Mısır bölgedeki başat aktörlerdir. İkincisi mezhepler arasında ortaya çıkabilecek makro çatışmadır ki; bu halen Sünni-Şii fay hattında enerji biriktiren bir fay hattı. Üçüncüsü mezhep içi kırılmadır ki; şu anda depreme dönüşmüş olduğundan söz edebiliriz. Şii hatta henüz Kum ve Necef kırılması belirgin bir parçalanmaya işaret etmiyor ama Sünni eksen Vahabi - Selefi gelenek, İhvan, Laik ve İŞİD olmak üzere en az 4'e ayrılmış ve savaşır durumda. Son olarak da etnik parçalanmadan söz edebiliriz ki, bu da Kürt, Türk, Arap, Fars ekseninde çatlamış durumda. Kırılmaya doğru gittiği de söylenebilir. Bu fay hatlarının tümü Türkiye üzerinden geçiyor ve eğer her biri için ayrı ayrı doğru pozisyon alınmazsa en ağır hasarı alan ülkelerden birisi olmamız kaçınılmaz.

◆ **Rusya'nın "Suriye'de görevimiz tamamlandı" demesini tam olarak nasıl yorumlamalıyız?**

Rusya'nın Suriye'deki beklentisi sanıldığı gibi Esad falan değil. Ancak Suriye coğrafyasının kıyı hattı Rusya açısından tıpkı Kırım gibi bir önem arz ediyor. Oradaki askeri varlığını Doęu Akdeniz'de bayrak göstermek açısından çok önemsiyor. Nitekim Rusya yaklaşık 3 yıl önce Doęu Akdeniz karargahı kurduğunu da açıklamıştı. Rusya oradaki askeri varlığını tümenden geri çekmez; azaltır. Suriye sorununun ortaya çıkışı Rusya'nın Kırım hamlesini de görünmez kıldı. Bu şekilde Putin

pazarlık alanını genişleterek elini güçlendirdi. İŞİD'e karşı savaşır olma konsepti içerisinde varlığını meşrulaştırdı. Vurması gereken hedefleri vurdu ki bunların arasında fazlaca İŞİD hedefi olmadığı biliniyor. Şimdi sıra Türkiye ile ilişkileri yeniden yumuşatmakta.

◆ **İran'a uygulanan yaptırımların kalkması, birçok ülke gibi Türkiye'yi de heyecanlandırıyor. Sizce, Türkiye bu konjunktürde yeni oluşan "İran fırsatını" değerlendirebilecek mi?**

İran meselesi Türkiye için sadece nükleer silahlar, yaptırımlar gibi meselelerle anılacak gibi görün-

1990'ların başlarında başlayan dalgalanma bugün artık tsunamiye dönüşmüş durumda. Büyük Ortadoğu projesi olarak arz edilen değişim talebi bambaşka bir noktaya evrildi

DENİZ ÜLKÜ ARIBOĞAN KİMDİR?

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde tamamladı ve 1995 yılında İskoçya'da bulunan St. Andrews Üniversitesi'nde Terörizm ve Uluslararası Güvenlik Okulu'nu bitirdi. Yayınlanmış çok sayıda ulusal ve uluslararası makalesi, 9 kitabı bulunmaktadır. Kitapları arasında Geleceğin Haritası, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Dil İnsanı Konuşur, Tarihin Sonundan Barışın Sonuna ve Büyük Resmi Görmek'i sayabiliriz.

Deniz Ülke Arıboğan İstanbul Üniversitesi, Hava Harp Okulu ve Harp Akademilerinde dersler verdi. 2007-2010 yılları arasında Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü olarak görev yaptı. Sonrasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Mütavelli Heyeti Üyeliğine ve ardından aynı üniversitenin Danışma Kurulu başkanlığına seçildi.

Arıboğan halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak, Oxford Üniversitesi bünyesinde kurulan CRIC (Centre for the Resolution of Intractable Conflict) ve Oxford Üniversitesi Harris Manchester College ile Oxford Üniversitesi St Antony's College'da akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Son dönemde terörün barışçıl yöntemlerle çözümü konusunda çalışmalarını yoğunlaştıran Arıboğan uluslararası bir akademik çalışma grubu olan IDI (International Dialogue Initiative) bünyesinde politik psikoloji perspektifinden güvenlik meselerinin incelenmesi konusuna yoğunlaşmıştır. 2013 yılında Kürt sorununun barışçıl çözümü için hükümet tarafından kurulan Akil İnsanlar Heyetine seçilmiştir.

Çeşitli televizyon kanalları ve gazetelerde yorumculuk, köşe yazarlığı yapan Deniz Ülke Arıboğan, Türkiye'nin önemli kamusal entellektüellerinden birisidir. Arıboğan "Dünya Sanat ve Bilimler Akademisi"ne kabul edilen az sayıdaki Türk akademisyenlerden biridir.

müyor. Zencani - Zarrab ilişkisi, Türkiye bağlantıları ve ABD'de hukuk sürecinin başlatılması bambaşka bir durum meydana getirebilir. Eski İran ile Ruhani sonrası yeni İran arasındaki hesaplaşmanın bize doğru uzanacağı anlaşılıyor. Bu bakımdan İran'ı şimdilik bir fırsat olarak değerlendirilmiyorum maalesef.

◆ **Türkiye, Avrupa Birliği ilişkilerinde de yeni bir dönemece girdi. Aslında burada da yine belirleyici olan, Suriye ve mülteci krizi... Yapılan bu anlaşmanın, bize ve ekonomiye etkisi ne olacak? Nüfusumuz bir anda arttı mı demeliyiz? Yoksa, daha önce harcanan kaynakları dolaylı da olsa finanse mi edeceğiz?**

AB ile yapılan anlaşmanın kendi içerisinde hukuki sorunları var ve bu, önümüzdeki dönemde daha sık gündeme getirilecektir. Deniz yoluyla geçişlerin ve dolayısıyla insan kaçakçılığının önlenmesi için birebir kuralının getirilmesi olumlu ama Türkiye'ye dönmek istemeyen mültecilerin zorla gönderilmesi bir insan hakları meselesine dönüşebilir. Türkiye'nin güvenli 3. ülke olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı da tartışılıyor. Üstelik vize muafiyeti konusunda hala Avrupa'da ciddi bir direnç var. Kanımca anlaşmanın işleyip işlemediğinden bağımsız olarak ciddi bir göçmen-mülteci sistemi kurmalıyız. Gelen para şimdilik iyi gibi görünebilir ama milyonlarca insanı absorbe edebilecek bir yapı sadece parayla olmaz. Mülteciler konusunda stratejik planlama ve entegrasyon bakanlığının acilen kurulması lazım bence.

◆ **Uluslararası terör, hem Türkiye'yi hem de dünyanın farklı ülkelerini ayırt etmeksizin vuruyor. Bu kaostan çıkmak için diplomatik açıdan Türkiye'nin yapması gerekenler neler?**

Öncelikle terör örgütünün bu kadar başarılı olma sebeplerini iyi analiz etmek gerekiyor. İstihbarat servislerin ve emniyet güçlerinin hala bü-

Mülteciler konusunda stratejik planlama ve entegrasyon bakanlığının acilen kurulması lazım

yük açıklar verdiği görülüyor. Beklenmedik, bilinmeyen insanlardan gelen saldırılar henüz çok marjinal. Eylemciler %90 oranında tanınan, bilinen, eylem yapması beklenen tipler. Hele en son Belçika'daki eylem, Türkiye'den 2 defa sınır dışı edilmiş yabancı savaşçı kategorisindeki radikallerden geliyor. Avrupa'nın bir çok ülkesi istihbarat servisleri açısından çok zayıf. Türkiye'de de son eylemlerde ciddi açıklar verildiği görüldü. Sorumluların tespit edilmesi ve daha becerikli, vizyoner insanların görevlendirilmesi gerekiyor. Burada sorumlu kişileri en tepelerde aramaktan söz etmiyorum onu da söyleyeyim. İlla sorumluluk Bakanadır denilemez, ancak eğer Bakanlık açıklar için gerekli önlemleri almazsa; üstünü örterse; özeleştiriyi yapmak yerine eleştiri yapanları yok etmenin derdine düşerse o zaman yarar değil, zarar vermeye başlar. O zaman istifa etmesinde fayda olduğunu düşünürüm.

◆ **Dünya, bu terör belası ile nasıl baş edecek?**

Edemez, zira bu çağımızın hastalığı. Buna karşın marjinalize etmek ve etkilerini azaltmak mümkün. Bunun üzerine odaklanmak gerekir. Terör var diye alınan önlemler insanların hayatını daha fazla terörize edebilir. Esas bundan kaçınmak lazım.

◆ **Son olarak, bir iş adamı kendi işlerinin başarısı ve büyümesi için, özellikle dış politikada neleri takip etmesi gerekir? Öngörü üretmek için nasıl bir yol izlemeli?**

Benim genel gözlemim iş dünyasının ekonomi konusuna verdiği önemi ve enerjiyi uluslararası politikayı izlemeye vermedikleri yönünde. Oysa küresel siyaset bugün ekonomideki tüm dinamikleri etkileyen, şekillendiren bir role sahip. Özellikle ithalat, ihracat yapan, dış yatırımlarını sürdüren iş adamlarının dünyayı takip etmesi gerekiyor. Hem iç, hem de dış politikanın yakından izlenmesi, olası zararların ve risklerin hafifletilmesini sağlayabilir.

